A KÁRPÁT-MEDENCE KIALAKULÁSA (Véd vagy korlátoz a hegykoszorú Tk.24-25.oldal ÉS Utazás a medenceségben Tk. 28-31.o.- két fél lecke!)

Hazánk két lemez határán (Tk. 24.old-**olvasd el!**)
A Kárpát-medence kialakulásában fontos szerepe volt a két őskontinens (Laurázsia és Gondvana) közötti **Tethys-óceán** bezáródásának és a két kisebb kőzetlemezdarab ütközésének és elfordulásának.
A lényeg:
Az újidőben, kb. 25 millió éve egy afrikai és egy eurázsiai eredetű kőzetlemezdarab ütközött, elfordult, így összeállt a Kárpát- medence és a peremléhez gyűrődött a Kárpátok vonulata.
Ütközés következtében: andezitvulkanizmus, ércképződés.
(Előtte a középidőben- Tethys-óceánban- mészkő és dolomitképződés,
a szárazföldön- kőszén, mangánérc, bauxittelepek képződtek.)

Kint: Kárpátok vonulata-
Magyarországon az Északi-középhegység vonulatai tartoznak a Kárpátok belső, vulkáni ívéhez.
-andezitvulkánok: Börzsöny, Cserhát, Mátra, riolitvulkán: Zempléni-hg.
Vulkáni működés utolsó időszaka (5 millió éve)- bazaltvulkánok-Tapolcai-medence tanúhegyei

Bent: Pannon-tenger- Tethys- óceán maradványa- 10 millió éve (TK. 25.o./5.5.ábra)
-kőolaj, földgáz, barnakőszén keletkezett az elmocsarasodó tengerpartokon
- hegyekből a folyók hordaléka: kavics, homok, agyag -feltöltötte a Pannon-tengert és …
- Pannon- beltó jött létre- víz eltűnt...- tó teljesen feltöltődött.
-felszín alatti vízkészletünk ebben az üledékben tárolódik (hévíz, artézi víz, ásványvizek)

Jégkorszakban:
A Kárpát-medence belseje "jégmentes" volt. Tundra jellegű táj...Felszínét a folyók és a szél alakították: **lösz, futóhomok, hordalékkúpok.**
A KÁRPÁTOK vonulatát jég borította és alakította a felszínét: csiszolta a hegygerinceket, kisebb mélyedéseket vájt (tavak-tengerszemek),
folyók V-alakú völgyeit a
gleccserek U- keresztmetszetűvé formálták.

NAGYTÁJAK A MEDENCEVIDÉKEN

I. Hegységkeret: 1. Keleti-Alpok
2. Kárpátok (ÉNY-i, ÉK-i, K-i, D-i)

II. Medence belsejében: 3. **Dunántúli-középhegység**/vidék
4.**Északi-középhegység** (=Kárpátok része!)
5.**Dunántúli-dombság**
6.Erdélyi-szigethegység
7.Bécsi-medence
8. **Kisalföld**
9. **Alpokalja**
10. **Alföld**
11. Erdélyi-medence

KÁRPÁTOK

-Eurázsiai-hegységrendszer tagja- íves szerkezetű,

- **részei égtájak szerint: (4) Északnyugati-, Északkeleti-, Keleti-, Déli-Kárpátok**- hágók tagolják

-1500 km hosszú a Dévényi-kaputól a Vaskapuig

- szélessége: 150-250 km között változik

- kialakulása: eurázsiai és afrika lemezek ütközésével- Tethys- óceán bezáródott, üledék felgyűrődött + vulkanizmus

- **VONULATAI= KŐZETTANI FELÉPÍTÉS SZERINTI SZERKEZETE**

1. **Központi kristályos vonulat**- legidősebb, óidei kristályos kőzetek alkotják (gránit, kristályos pala- kemény kőzetek, ezért ez a vonulat a legmagasabb!, 1500 m feletti)

- hol: ÉNY, K, Déli- Kárpátok pl: Magas-Tátra, Fogarasi-havasok

2. **Belső vulkanikus vonulat**- legfiatalabb (harmad- és negyedidőszaki), főleg: andezitvulkanizmus, riolit, bazalt+tufák (29.o./6.4. ábra)- utóvulkáni működés: borvizek, Torjai büdösbarlang-kénes mofetta

-hol: ÉNY, ÉK, Keleti- Kárpátok pl: **Börzsöny, Cserhát, Mátra, Zempléni-hg**=Eperjes-Tokaji-hg., Kelemen-Havasok, Hargita (Csomád vulkán- Szent Anna-tó)

3. **Mészkőszirtek**- szigetszerűen emelkednek ki, mészkő és dolomitrögök, hegycsúcsok, több mint 1000!, középidei üledékek,

-hol: ÉNY, Keleti- Kárpátok pl: Árva vára, Trencsén vára, Békás-szoros-Oltár-kő, Székelykő

4. **Külső homokkő/fliss vonulat**- legszélesebb 80-150 km, magassága csak 700-1200 m, harmadidőszaki tengeri üledék: agyag, homokkő, márga alkotja,

-hol: ÉNY, ÉK, Keleti-Kárpátok

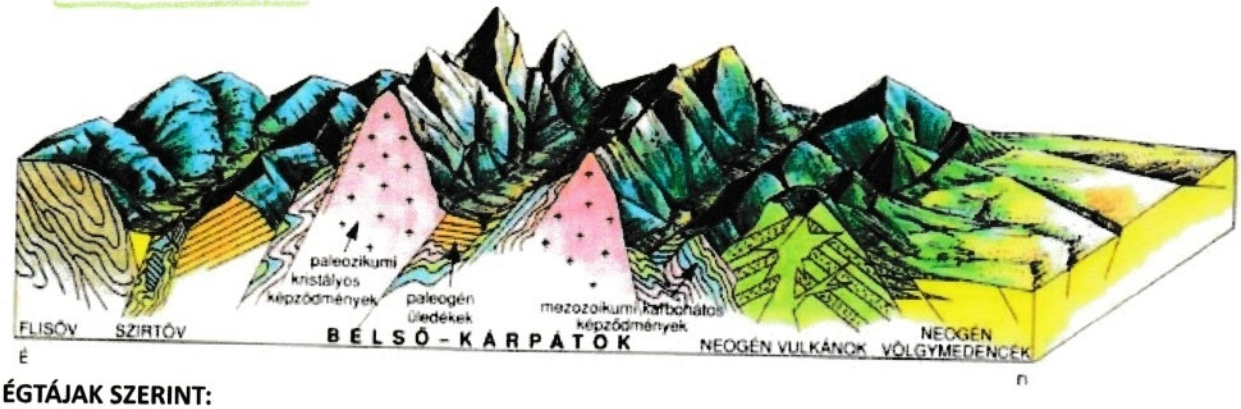

ÉGTÁJAK SZERINT:

1.Északnyugati-Kárpátok:

Magas-Tátra-kristályos- magashegységi formakincs- Gerlachfalvi csúcs 2655 m, felszínalakító: jég

Alacsony-Tátra- folyók alakították, **Börzsöny, Cserhát, Mátra, Zempléni-hg.**

2.Északkeleti vagy Ukrán-Kárpátok: hágók: Vereckei, Uzsoki, Tisza forrása, Bodrog

3.Keleti-Kárpátok: É-D irányú, vulkáni vonulatai: Hargita, Görgényi-havasok, Csíki-medence

Mészkőszirtek: Oltárkő, Királykő, Gyilkos-tető-Gyilkos-tó, Békás-patak/szoros

4.Déli-Kárpátok: kristályos kőzetek- Fogarasi-havasok- jég formálta

ÉGHAJLAT- Függőleges övezetesség: (Tk. 30.o./6.9.ábra) Északi oldalon, ahol kevesebb nap éri a hegyoldalt, alacsonyabban vannak a növényi övek szintjeinek határai

- nincs hóhatár a Kárpátokban!

A szvadás szelvénye (Cholnoky nyomán)

MEDENCEVIDÉK BELSEJÉBEN (Tk. 30.o.)

-Erdélyi- szigethegység- Király-hágó- kereskedelmi utak, kristályos kőzetek, karsztosodott mészkőhg-ek, ércek

-Erdélyi-medence- tengeri és folyóvízi üledékek alkotják (agyagos kőzetek- földcsuszamlás=suvadás)

Ásványkincsek: földgáz, kősó- Parajd, Szováta-Medve-tó

Ember környezetátalakító tevékenysége:

1. erdők irtása (gyors talajpusztulás, hirtelen árvizek),
2. futóhomok megkötése (akác, szőlő, gyümölcsfák),
3. folyószabályozás- kanyarok levágása (holtágak), gátak, Vaskapu erőmű